

FUNKCIONALNOSTILSKA RASLOJENOST JEZIKA

Snježana Kordić

Filozofski fakultet, Zagreb

I. Prilikom opisivanja jezika često se zanemaruju razlike između funkcionalnih stilova (novinskog, znanstvenog, administrativno-pravnog, književnog). Postojanje takvih razlika je neminovno jer su posebnosti upotrebe svakog od stilova uzrokovale da je svaki stil razvio i razvija svoje osobine-odlike, koje su nužno povezane s korištenjem određenih jezičnih sredstava. Najuočljivija je razlika u jezičnim sredstvima na razini leksika: pojedine riječi, izrazi koriste se npr. više u znanstvenom stilu nego u novinskom. Međutim, razlike se mogu primijetiti i na sintaktičkoj razini.

U ovom će se radu na primjeru svojstava *relativne* ili *odnosne* rečenice u suvremenom hrvatskom standardnom jeziku pokazati da postoje razlike između pojedinih funkcionalnih stilova po tome koliko je neko svojstvo relativne rečenice izraženije u pojedinom od stilova te da je to neposredno povezano s nekom od općih karakteristika stila, kao što su preciznost/neodređenost, jasnoća/dvosmislenost, dotjeranost/spontanost itd. Relativne rečenice su pogodne za praćenje ovakvih pojava jer su izuzetno čest tip zavisne rečenice pa svojim svojstvima i one utječu na oblikovanje karakteristika određenog stila.

II. Za analizu realtivnih rečenica prikupljen je korpus iz novinskog, znanstvenog, administrativno-pravnog i književnog stila pisanoga jezika i manji dio iz govorenog jezika. Da bi rezultati analize korpusa bili što pouzdaniji, nastojalo se unutar svakog stila zastupiti što više autora kao i što ravnomjernije teritorijalno obuhvatiti jezik. Ukupan broj svih redom prikupljenih relativnih rečenica iznosi 2774 relativne rečenice.¹

Svojstva relativne rečenice koja su se pokazala zanimljiva za funkcionalnostilsku raslojenost jezika i koja se pojavljuju u najvećem broju relativnih rečenica pa se mogu smatrati svojstvima tipične relativne rečenice jesu:

¹ Popis izvora v. u Kordić (1993) (zbog svoje dužine popis izvora se ne navodi u ovom članku).

relativna rečenica je odredba (uz, najčešće, imeničku riječ), iz čega proizlazi 1. i 2.	{	1. izražena je (izrečena ili napisana) riječ na koju se relativna rečenica kao odredba odnosi
		2. relativna rečenica kao odredba može sužavati opseg referenata riječi koju određuje, tj. može biti <i>restriktivna odredba</i> , ili ne mora kao odredba utjecati na opseg referenata riječi koju određuje, tj. može biti <i>nerestriktivna odredba</i>
		3. relativna rečenica se nalazi neposredno uz riječ kojoj služi kao odredba
		4. najčešći konektor relativne rečenice je zamjenica <i>koji</i> .

Sva navedena svojstva ima relativna rečenica u sljedećem primjeru pa se može smatrati tipičnom relativnom rečenicom:

Papiga KOJU SAM VIDJELA dobro leti.

Do odstupanja od navedenih svojstava dolazi rijetko i stoga odstupanja pridonose obilježnosti izraza u kojem se javе odnosno utječu na značenje tog izraza, bilo da povećavaju neodređenost, bilo da smanjuju jasnoću i sl. Budući da se stilovi međusobno razlikuju po tome koliko se u pojedinom od njih npr. uopćeno piše, može se točno pratiti povezanost učestalosti pojavljivanja relativnih rečenica u kojima odstupanje od određenog svojstva pridonosi tome.

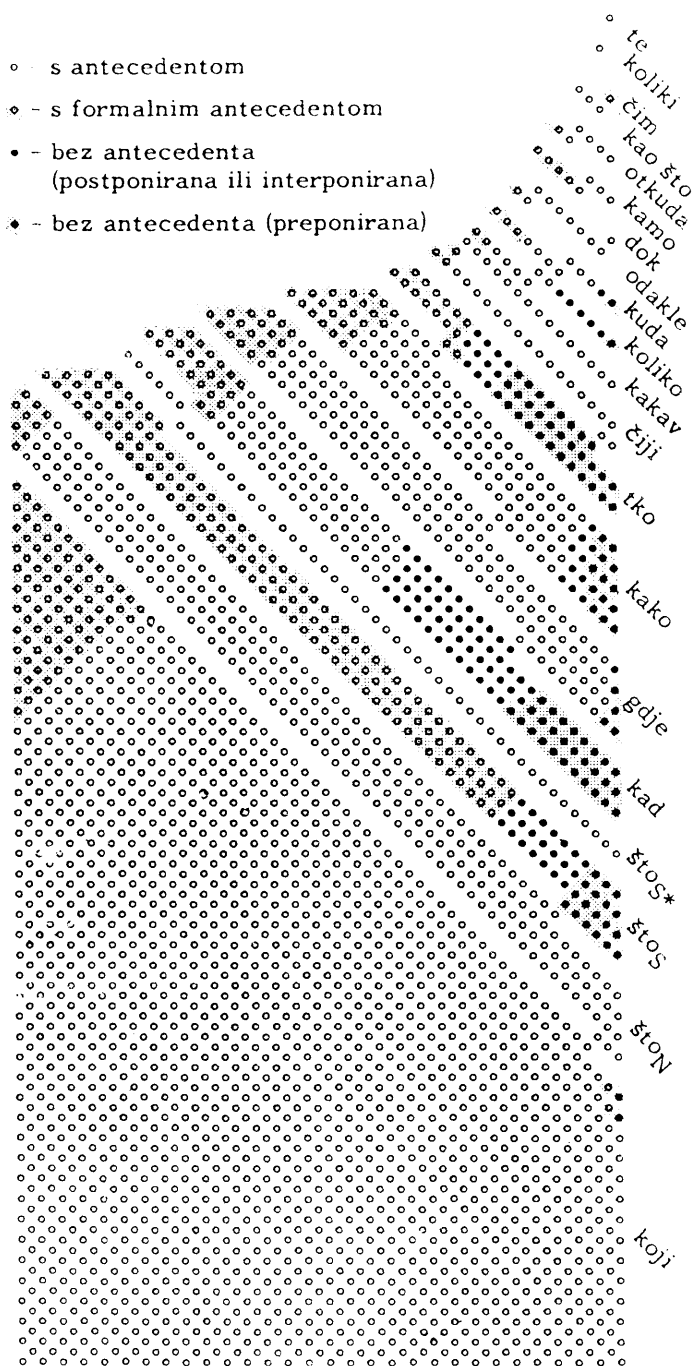
Prije nego pažnju u ovom radu usmjerimo na odstupanja od svojstava 1–4, i to na promatranje kako su ta odstupanja raspoređena po pojedinom funkcionalnom stilu, prikazat ćemo kako su svojstva 1–4 i odstupanja od njih zastupljena u korpusu kao cjelini.

U sljedećim crtežima svaka relativna rečenica iz korpusa predstavljena je jednim kružićem. Budući da svaku relativnu rečenicu uvodi jedan od konektora, relativne rečenice su grupirane prema tome koji ih konektor uvodi.

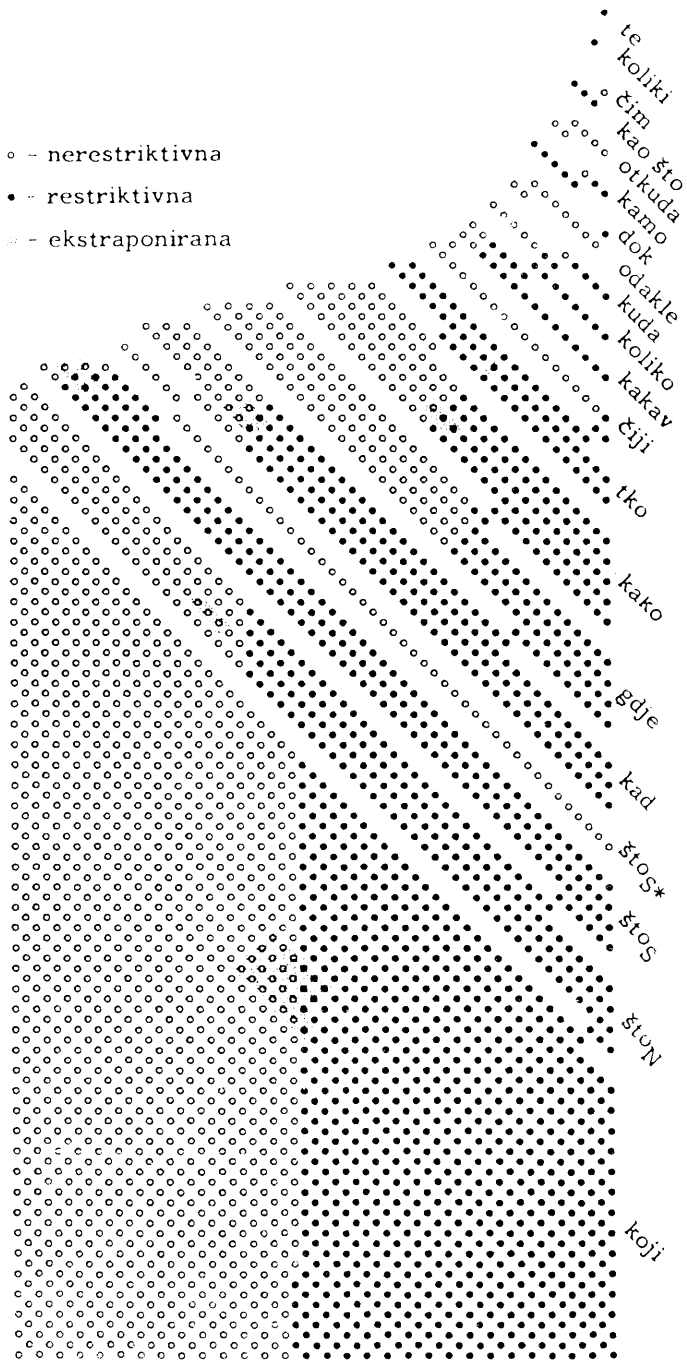
U prvom crtežu bijeli kružići predstavljaju relativne rečenice uz koje je izražena riječ na koju se odnose (ta riječ naziva se *antecedent*), bijeli kružić sa sivom zavjesom predstavljaju relativne rečenice koje se odnose na izraženu, ali leksički praznu riječ, npr. *onaj*, *taj* (ta riječ naziva se *formalni antecedent*), a crni kružići predstavljaju relativne rečenice uz koje nije izražena riječ na koju bi se odnosile.

U drugom crtežu bijeli kružići predstavljaju nerestriktivne relativne rečenice, a crni restriktivne relativne rečenice. Sivom zavjesom označene su relativne rečenice koje se ne nalaze neposredno uz riječ koju određuju (takve relativne rečenice nazivaju se *ekstraponiranima*), dok se sve ostale relativne rečenice uz koje je izražena riječ na koju se odnose nalaze neposredno uz tu riječ.

- - s antecedentom
- ◊ - s formalnim antecedentom
- - bez antecedenta
(postponirana ili interponirana)
- ◆ - bez antecedenta (preponirana)

- - nerestriktivna
- - restriktivna
- ◐ - ekstraponirana

III. 1. Za prvo svojstvo koje smo naveli – a to je da je uz relativnu rečenicu izražena riječ na koju se relativna rečenica kao odredba odnosi – odstupanje je kad uz relativnu rečenicu nije izražena riječ na koju bi se kao odredba odnosila. Primjer takve relativne rečenice bio bi:

KOJI DOBRO LETE, mogu brzo pobjeći.

Za ovakve relativne rečenice karakteristično je da su im referenti neodređeni te da se referira uopćeno. Osim toga, takve relativne rečenice su labavije vezane za kontekst, mogu se lako iz njega isključiti – dokaz tomu je da se takve pojavljuju u poslovicama. Stoga i sami takvi izrazi imaju nešto od poslovičnosti.

Kad se pogleda zastupljenost ovih relativnih rečenica po funkcionalnim stilovima, onda se vidi da se najviše pojavljuju u književnom stilu i u novinskom (gdje čine 10% od svih relativnih rečenica), a najmanje se pojavljuju u administrativno–pravnom stilu (gdje čine 2% od svih relativnih rečenica) te u znanstvenom stilu (gdje čine 4%).

Zaključak je da se ovakve relativne rečenice, koje pridonose neodređenosti, uopćenosti, poslovičnosti, najmanje koriste u administrativno–pravnom stilu (pa zatim i u znanstvenom) jer taj stil najviše teži preciznosti i individualiziranosti referenata.

2. Kod drugog navedenog svojstva ne može se govoriti o odstupanju jer je svaka relativna rečenica ili restriktivna ili nerestriktivna odredba, a ukupno je u korpusu pisanoga jezika zastupljenost restriktivnih i nerestriktivnih odredbi podjednaka (50% : 50%). To su rečenice poput:

restriktivna odredba

Ona papiga KOJA JE ZELENE BOJE stara je dva mjeseca.

nerestriktivna odredba

Papiga zvana Sebastijan, KOJA JE STARA DVA MJESECA, dobro leti.

Pogleda li se koliko su u pojedinom funkcionalnom stilu zastupljene restriktivne relativne rečenice, a koliko nerestriktivne relativne rečenice, zapaža se da se restriktivne odredbe najviše koriste u administrativno–pravnom stilu (odnos restriktivnih prema nerestriktivnim odredbama je 57% : 43%). To je razumljivo uslijed sadržaja tekstova iz tog stila, u kojima se stalno nešto precizno određuje i razgraničava (npr. što tko smije, što tko ne smije, tko će biti kriv, a tko neće i sl.). Svojom restriktivnošću administrativno–pravni stil je najbliži govorenom jeziku, a restriktivnost govora (61% : 39%) može se objasniti time što se u govorenom jeziku općenito ljudi jednostavnije izražavaju i koriste kraće rečnične konstrukcije, pa se zato mnoge rečenice koje bi se u pisanom jeziku ostvarile kao nerestriktivne relativne rečenice u govorenom jeziku ostvare kao nezavisne rečenice (stoga je broj nerestriktivnih relativnih rečenica u govorenom jeziku manji). Nasuprot administrativno–pravnom stilu najnerestriktivniji je znanstveni stil (odnos restriktivnih prema nerestriktivnim odredbama je 43% : 57%). U znanstvenom stilu se više nego u drugim stilovima pojavljuju rečenice u kojima se, nakon što je referent već precizno određen, (ipak) još nude i dodatna

objašnjenja i dodatne informacije o referentu. U preostala dva stila, književnom i novinskom, broj restriktivnih i nerestriktivnih relativnih rečenica gotovo je podjednak (književni stil 49% : 51%, novinski 51% : 49%).

3. Od trećeg navedenog svojstva – a to je da se relativna rečenica nalazi i neposredno uz riječ kojoj služi kao odredba – odstupanje je da se relativna rečenica ne nalazi neposredno uz riječ kojoj služi kao odredba. Primjer takve relativne rečenice bio bi:

Vidjela sam papigu na drvetu pored kuće KOJA DOBRO LETI.

Za ovakve relativne rečenice karakteristično je da mogu smanjiti jasnoću i uzrokovati dvosmislenost. One, osim toga, mogu povećati emocionalnu obojenost izričaja, posebno naglasiti neki član nadređene rečenice itd.

Takve relativne rečenice izbjegavaju se u svim funkcionalnim stilovima, ali najmanje se izbjegavaju u književnom stilu (gdje čine 2% svih relativnih rečenica) i u novinskom stilu, zatim u znanstvenom stilu (1,5% svih relativnih rečenica), a najviše se izbjegavaju u administrativno-pravnom stilu (gdje čine samo 0,3% svih relativnih rečenica). Dodatni pokazatelj za znanstveni stil je da nijedna od takvih relativnih rečenica nije nađena kod autora iz prirodnih znanosti (nego samo kod autora iz društvenih znanosti).

Zaključak je da se u administrativno-pravnom stilu najviše izbjegavaju rečenične konstrukcije koje bi mogle uzrokovati dvosmislenost (jer doista nije svejedno tko će biti osuđen, a tko neće i sl.).

4. Četvrto, posljednje svojstvo relativne rečenice koje smo naveli jest da je najučestaliji konektor relativne rečenice zamjenica *koji*. Ukoliko se učestalost tog konektora želi smanjiti da se ne bi, zbog frekventnosti relativnih rečenica, stalno ponavljao pa da se postigne jedna stilsko raznovrsnost, može se umjesto konektora *koji* koristiti nesklonjivi konektor sto_N , kao u rečenici:

Papiga ŠTO SAM JE VIDJELA dobro leti.

Razlika između konektora *koji* i nesklonjivog konektora sto_N jest da se zajedno s konektorom sto_N pojavljuje i lična zamjenica – to je u navedenom primjeru *je* – koja pokazuje sintaktičku funkciju koju sam konektor sto_N , za razliku od konektora *koji*, ne može svojim oblikom pokazati.

Zastupljenost konektora relativnih rečenica po funkcionalnim stilovima pokazuje da se s pravom može reći da je sto_N stilsko rezerva za *koji*. Naime, kako upotreba konektora *koji* raste od stila do stila, tako upotreba konektora sto_N pada od stila do stila (književni stil 49% : 20%, administrativno-pravni 60% : 12%, znanstveni 62% : 9%, novinski 66% : 4%). Konektor *koji* se, od svih stilova pisanoga jezika, najviše koristi u novinskom stilu,² koji je po tom svojstvu najbliži govorenom jeziku (*koji* uvodi u govorenom jeziku 73% relativnih rečenica).

² I milijunski korpus Zavoda za lingvistiku Filozofskog fakulteta u Zagrebu pokazuje isto – jedino se u novinskom stilu konektor *koji* pojavljuje među prvih stotinu najučestalijih riječi.

U govorenom se jeziku zbog brzine ostvaraja najmanje pazi na stilsko dotjerivanje, najmanje se pazi da se ne bi neka riječ ponavljala i zbog toga se konektor *što_N*, kao stilska rezerva za *koji*, najmanje tu pojavljuje. Nasuprot govorenom jeziku i svim stilovima pisanoga jezika je književni stil, u kojem upotreba stilske rezerve za izbjegavanje ponavljanja konektora *koji* izrazito poraste.

Zaključak je da književni stil najviše teži stilskom dotjerivanju i da najviše izbjegava ponavljanja te da je po tom svojstvu najudaljeniji od govorenog jezika.

IV. Iz svega ovoga proizlazi zaključak da se nijanse u razlikama između pojedinih funkcionalnih stilova u svojstvima kao što su veća ili manja uopćenost ili, s druge strane, preciznost i individualiziranost referenata, veća ili manja određenost odnosno neodređenost, veća jasnoća, tj. izbjegavanje dvosmislenosti, zatim stilsko dotjerivanje nasuprot spontanijem izražavanju itd. mogu pratiti i na sintaktičkoj razini, konkretno, ovdje smo to pokazali na primjeru upotrebe pojedinog tipa relativnih rečenica po funkcionalnim stilovima.

Literatura

- Anić, V. (1991), *Rječnik hrvatskoga jezika*, Zagreb
- Barić, E. i dr. (1990), *Gramatika hrvatskoga književnog jezika*, Zagreb
- Browne, W. (1986), *Realitive Clauses in Serbo-Croatian in Comparison with English*, *New Studies* 4, YSCECP, Zagreb
- Bratanić, M. (1992), »Korpusna lingvistika ili sretan susret«, *Radovi Zavoda za slavensku filologiju*, knj. 27, 145–159.
- Dmitriev, P. A. (1970), »Evolucija sredstv' podčinenija prisubstantivno-otnositel'nyh pridatočnyh v serbohorvatskom jazyke«, *Zbornik za filologiju i lingvistiku*, XII, 1, 119–133.
- Katičić, R. (1991), *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika*, *Nacrt za gramatiku*, Zagreb

- Kordić, S. (1992), »Ekstraponirana relativna rečenica«, *Suvremena lingvistika*, XVIII, 34.
- (1992a), »Determinator kao znak restriktivnosti/nerestriktivnosti relativne rečenice u hrvatskom jeziku«, *Croatica, Prilozi za XI. međunarodni kongres slavista*, 37–38.
- (1992b), »Relativna rečenica – gramatičke nedoumice«, *Strani jezik u dodiru s materinskim jezikom*, M. Andrijašević & Y. Vrhovac (ur.), Zagreb, 151–157.
- (1993), »Priložni relativizatori«, *Filologija*, 22.
- (1993a), »Relativna rečenica s formalnim antecedentom«, *Radovi Zavoda za slavensku filologiju*, knj. 28.
- (1993b), »Relativizator što«, *Suvremena lingvistika*, XIX, 35.
- (1993c), »Koji i kojeg(a)«, *Jezik*, XL.
- (1993d), »Slobodna relativna rečenica«, *Fluminensia*, V, 1–2.
- Lehmann, C. (1984), *Der Relativsatz: Typologie seiner Strukturen; Theorie seiner Funktionen; Kompendium seiner Grammatik*, Tübingen.
- Maček, D. (1986), *Relativization in English and Serbo-Croatian*, *New Studies* 3, YSCECP, Zagreb.
- Melvinger, J. (1984), *Leksikologija* (skripta), Osijek.
- Pranjaković, I. (1993), *Hrvatska skladnja*, Zagreb.
- Savić, S. (1993), *Diskurs analiza*, Novi Sad.
- Savić, S. & Polovina, V. (1989), *Razgovorni srpskohrvatski jezik*, Novi Sad.
- Silić, J. (1990), »Jezični korpus i normiranje književnog jezika«, *Jezička politika i planiranje jezika u Jugoslaviji*, V. Vasić (ur.), Novi Sad, 123–127.
- Tadić, M. (1992), »Od korpusa do čestotnoga rječnika hrvatskoga književnog jezika«, *Radovi Zavoda za slavensku filologiju*, knj. 27, 169–178.

Snežana Kordić

FUNCTIONAL STYLES OF LANGUAGE

Summary

Differences among functional styles (style of newspaper, literature, scientific texts, administrative and legal texts) are most obvious in lexis but they can be noticed in syntax as well. On the basis of a corpus gathered from different functional styles this paper shows that different features of relative clauses are connected with general characteristics of each functional style. For example, the frequency of free relatives, of extraposed relatives and restrictive relatives, the use of the relativizer *koji/što*_N differ from style to style depending on general characteristics of a style such as precision, clearness, vagueness, indefiniteness, spontaneity etc.